

LOȚIITORI AI UNOR SCAUNE ARHIEREȘTI ORIENTALE: MITROPOLIȚII UNGROVLAHIEI ȘI TITLURILE LOR ONORIFICE ÎN SECOLUL AL XIV-LEA

Vasile Mărculeț¹

vasmarculet@yahoo.com
vasilemarculet@gmail.com

Keywords: *Ungrovlahia, Severin, Antimos, Hariton, Melytene, Amaseia, Nicomedia, Angyra.*

Abstract: *Deputies of some bishop's eastern sees: the metropolitan bishops of Ungrovlahia and the honorific titles in the 14th century. In the last decades of the 14th century, the Metropolitans of Ungrovlahia – from Arges and Severin – also exerted for different periods of time the function of deputies of some vacant eastern metropolitan sees: between October 1370 and after May-before July 1381, Antimos of Severin was also invested Metropolitan of Melytene; between approx 1372 and 1379-1380 the Metropolitan Hariton from Arges was also deputy of the Metropolitan of Amaseia; between before July 1381 and after 24 August 1383-before 16 October 1385 the Metropolitan Antimos from Arges was also deputy for the Metropolitan of Nicomedia; either between 23 November 1381 and before October 1384 either somewhere between the period after October 1384 and before July 1389 the Metropolitan of Severin, whose name we do not know, also exerted the function of deputy of the Metropolitan of Amaseia. Regarding the status of deputies of the Metropolitan of Angyra, exerted by the Metropolitans of Ungrovlahia in the 14th century is excluded (Trans. Theodora Mărculeț).*

A doua jumătate a secolului al XIV-lea consacră apariția în cadrul geografiei religioase a sud-estului european a mitropoliilor ortodoxe ale Țării Românești, dependente canonic de Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol: Mitropolia Ungrovlahiei (mai 1359) și Mitropolia Severinului (august-octombrie 1370). În fruntea celor două eparhii muntene au fost instalați arhieriei greci, numiți direct de la Constantinopol. În ultimele trei decenii ale secolului al XIV-lea, aceștia au fost învestiți și ca loțiitori ai unor scaune arhieresti orientale, ieșite de multă vreme de sub jurisdicția politico-teritorială a Imperiului Bizantin.

Mitropolit al Severinului și loțiitor al celui de Melytene. Învestirea arhieriei Bisericii Țării Românești ca loțiitori ai unor scaune mitropolitane răsăritene a debutat odată cu constituirea Mitropoliei Severinului, în august-octombrie 1370. Principalele aspecte asupra cărora ne vom opri în cadrul demersului nostru le reprezintă durata respectivelor investiții, semnificația și însemnătatea titlului.

Cel dintâi mitropolit muntean, care a fost învestit ca loțiitor al unui scaun răsăritean rămas vacant a fost Antimos, primul mitropolit al Severinului. În octombrie 1370, odată cu investirea lui ca mitropolit de Severin (numirea s-a făcut

¹ Vasile Mărculeț, doctor în istorie, Colegiul Tehnic „Medienseis” din Mediaș.

încă în august 1370), Antimos era numit și loctiitor al scaunului de Melytene (azi Eski Malatya), o eparhie aflată pe Euphrat, care ocupa locul al 13-lea în ierarhia bizantină². În *praxis*-ul de investire se preciza că arhiereul Severinului „*se va bucura și de locul avut și de către cel de Melytene, pe care-l va deține de acum înainte când va rezida în capitală și în timpul ședințelor sfântului și marelui sinod, precum și pretutindeni*”³.

Numirea lui Antimos ca loctiitor al scaunului de Melytene are o semnificație aparte. Aceleași acte patriarhale permit concluzia că pe la 1369 autoritățile patriarhale îl suspectau pe primul mitropolit „*a toată Ungrovlahia*”, Yakinthos, de îndepărtare de Patriarhia Ecumenică⁴. Prin constituirea Mitropoliei Severinului, aria de jurisdicție ecleziastică a lui Yakinthos era redusă la jumătate. Totodată, așa cum se știe, eparhiile nou înființate erau așezate pe ultimul loc în ierarhia patriarhală. Prin investirea ca loctiitor al scaunului mitropolitan de Melytene, lui Antimos i se asigura un ascendent asupra omologului său de la Argeș, mitropolitul Severinului, revenindu-i un loc superior în cadrul sinodului patriarhal⁵.

Deținerea de către Antimos a locului de onoare al mitropolitului de Melytene, al cărui loctiitor era, este confirmată și de faptul că, în perioadele participării la lucrările sinodului patriarhal, mitropolitul Severinului este menționat în actele sinodale, pe locul acestuia. Astfel, el apare imediat după arhieriei Niceei, Heracleei, Thessalonikului, Ioanninei, Amaseiei și a celui de la Argeș, uneori înaintea celui de Sozopolis, altelei după acesta⁶.

Penuria de informații nu ne permite să știm cât timp a deținut mitropolitul Severinului calitatea de loctiitor al scaunului de Melytene. În actele patriarhale emise cu prilejul desfășurării sinoadelor patriarhale dintre 1379 și 1381, când el este, cu certitudine, prezent la lucrări, apare doar cu titlul de „*cel al Ungrovlahiei*”⁷. Cu siguranță, calitatea de loctiitor al mitropolitului de Melytene, exercitată de Antimos de la Severin, nu a putut depăși mijlocul anului 1381, când el a fost numit mitropolit al Ungrovlahiei cu sediul la Argeș. Cu acest prilej, el a primit și o nouă investitură ca loctiitor al unui alt scaun arhieresc oriental, cel de Nicomedia⁸. Semnificativ din acest punct de vedere este faptul că, într-o scrisoare sinodală din mai 1381, Antimos este menționat și semnează imediat după mitropolitul Amaseiei⁹. Acest lucru ne permite concluzia că la data respectivă el era încă titular al scaunului mitropolitan al Severinului și loctiitor al celui de

² Parthey 1866, p. 132, 198, not. 4, 10; Darrouzès 1981, p. 380, 388, 394, 406, 412, 416, not. 15-20.

³ Miklosich, Müller 1860, p. 536, nr. CCLXXXI; FHDR, IV, p. 208-209, nr. XLV, 13 (*Fontes*, IV).

⁴ Miklosich, Müller 1860, p. 536, nr. CCLXXIX; FHDR, IV, p. 206-207, nr. XLV, 12.

⁵ Mărculeț 2002, p. 120.

⁶ Miklosich, Müller 1862, p. 6, 10, 17, 19, 24, 27, nr. CCCXXXII, CCCXXXV, CCCXXXVII, CCCXXXVIII, CCCXLII, CCCXLIV; FHDR, IV, p. 212-219, nr. XLV, 15-20.

⁷ Miklosich, Müller 1862, p. 6, 10, 17, 19, nr. CCCXXXII, CCCXXXV, CCCXXXVII, CCCXXXVIII, CCCXLII; FHDR, IV, p. 211-217, nr. XLV, 15-19.

⁸ Miklosich, Müller 1862, p. 37-38, nr. CCCLIII; FHDR, IV, p. 218-219, nr. XLV, 22.

⁹ Miklosich, Müller 1862, p. 29, nr. CCCXLV; FHDR, IV, p. 218-219, nr. 21.

Melytene și că abia după această dată a avut loc transferul lui pe scaunul arhieresc al Argeșului și investirea ca loțiitor al celui de Nicomedia.

Mitropolit al Ungrovlahiei și loțiitor al celui de Amaseia. Al doilea mitropolit al Ungrovlahiei, Hariton, cu scaunul la Argeș, a fost investit în 1372, la moartea lui Yakinthos. Anterior numirii în scaunul arhieresc al Ungrovlahiei, Hariton fusese investit protos al Sfântului Munte Athos. Foarte probabil, încă de la investirea ca arhieru al Ungrovlahiei, Hariton a primit și titlul de loțiitor al scaunului mitropolitan al Amaseiei, eparhie care ocupa locul al 12-lea în ierarhia Bisericii bizantine¹⁰. El semnează cel de-al treilea testament cunoscut de-al său, redactat în iulie 1378 [6886], cu titlul de „*semeritul mitropolit al Ungrovlahiei, preacinstit și ținând locul celui de Amaseia și protos al Sfântului Munte*”¹¹.

În calitate de loțiitor al mitropolitului Amaseiei, cu prilejul participării la lucrările sinodului patriarhal, Hariton este menționat permanent în actele sinodale după arhieriei Niceei, Heracleei, Thessalonikului, Ioanninei, Amaseiei și a celui de la Argeș, uneori înaintea celui de Sozopolis, altelei după acesta¹².

Cât timp a exercitat Hariton calitatea de loțiitor al mitropolitului de Amaseia nu putem preciza cu exactitate din cauza absenței informațiilor. Credem însă că el nu a putut deține funcția de loțiitor al arhierelui Amaseiei decât până prin 1379-1380, când în actele patriarhale apare menționat un titular al acestui scaun mitropolitan din Orient¹³.

Mitropolit al Ungrovlahiei și loțiitor al celui de Nicomedia. Prin 1381, Hariton încetează din viață. În locul său, pe scaunul mitropolitan de la Argeș, a fost transferat Antimos de la Severin. Cu prilejul investirii, el devenea și loțiitor al scaunului Nicomediei, eparhie care ocupa locul al 7-lea în ierarhia Bisericii Bizantine¹⁴. Prima sa menționare în această calitate datează din 23 noiembrie 1381, când el apare într-un act sinodal cu titlul de mitropolitul „*Ungrovlahiei, care ocupă și locul celui al Nicomediei*”¹⁵.

Parcursul actelor sinodale ne permite însă constatarea că încă din iulie 1381, în actul de investire a ieromonahului Cassian ca mitropolit al Vidinului, Antimos, cu titlul de „*cel al Ungrovlahiei*”, apare menționat în rândul arhierielor Bisericii bizantine pe locul al 2-lea, imediat după cel al Cyzikului, loc care aparținea arhierelui Nicomediei, înaintea mitropoliților Niceei, Amaseiei, Adrianopolului, Mesembriei, Heracleei Pontice, a arhiepiscopului de Anchialos, a mitropolitului Varnei și a arhiepiscopului de Lemnos¹⁶.

¹⁰ Parthey 1866, p. 132, 198, not. 4, 10; Darrouzès 1981, p. 380, 388, 394, 406, 412, 416, not. 15-20.

¹¹ DIR, B, p. 28, nr. 21.

¹² Miklosich, Müller 1862, p. 6, 10, 17, 19, nr. CCCXXXII, CCCXXXV, CCCXXXVII, CCCXXXVIII, CCCXLII; FHDR, IV, p. 211-217, nr. XLV, 15-19.

¹³ Miklosich, Müller 1862, p. 6, nr. CCCXXXII; FHDR, IV, p. 210-211, nr. XLV, 15.

¹⁴ Parthey 1866, p. 131, 197, not. 4, 10; Darrouzès 1981, p. 380, 388, 393, 406, 412, 416, not. 15-20.

¹⁵ Miklosich, Müller 1862, p. 37-38, nr. CCCLIII; FHDR, IV, p. 218-219, nr. XLV, 22.

¹⁶ Miklosich, Müller 1862, p. 28, nr. CCCXLV; FHDR, IV, p. 218-219, nr. XLV, 21.

Pe baza actului amintit, suntem în măsură să afirmăm că, în iulie 1381, Antimos fusese deja învestit loctiitor al mitropolitului de Nicomedia¹⁷. Această constatare ne permite concluzia că la o dată neprecizată, cuprinsă între mai 1381, când era încă mitropolit al Severinului și loctiitor al celui de Melytene, și iulie același an, s-a consumat atât investirea lui Antimos ca mitropolit al Ungrovlahiei cu sediul la Argeș, cât și ca loctiitor al celui de Nicomedia.

Arhiepiscopul muntean va exercita funcția de loctiitor al mitropolitului de Nicomedia până la o dată anterioară celei de 16 octombrie 1385, când în actele patriarhale apare menționat un titular al scaunului mitropolitan al Nicomediei¹⁸. Ultima menționare a lui Antimos în această calitate datează din 24 august 1383, când el este amintit într-o însemnare sinodală drept „*cel al Ungrovlahiei, care ține și locul celui al Nicomediei*”¹⁹.

Informațiile prezentate ne permit concluzia că, la o dată cuprinsă între 24 august 1383 și 16 octombrie 1385, Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol a numit un arhiepiscop titular al scaunului mitropolitan al Nicomediei. Cu același prilej înceta și statutul de loctiitor al acestuia, exercitat de mitropolitul Antimos al Ungrovlahiei.

Mitropolitul Antimos al Ungrovlahiei a continuat să-și păstreze însă rangul conferit de fostul său statut de loctiitor al celui de Nicomedia. Între martie 1386 și iulie 1389, cu ocazia participării la lucrările sinodului patriarhal, el este înregistrat de acte, fie imediat după cel al Nicomediei, fie, când acesta lipsește, după cel al Cyzikului²⁰.

Pe la sfârșitul anului 1388 sau chiar la începutul anului următor, Antimos se îmbolnăvește grav. Ca urmare, el renunță la funcția arhiepiscopală, îmbracă schima cea mare și se călugărește cu numele de Timotei²¹.

Plecând de la asemenea informații, Octavean-Radu Ivan conchide în recenta sa teză de doctorat că „*faptul că, mai apoi, Antim semnează lângă un alt mitropolit ce poartă rangul de Nicomedia, se poate explica prin faptul că Antim, oare cumva a părăsit păstoria Mitropoliei de Argeș, care, împreună cu rangul i-a fost încredințată altui mitropolit, iar Antim, pentru faptul că a fost cândva păstorul acestei mitropolii a Ungrovlahiei putea să fi rămas cu titlul onorific, ad personam, deși retras de la păstoria efectivă a Munteniei, însă pentru anumite considerente putea încă să fie util Patriarhiei de Constantinopol*”²².

O asemenea afirmație nu are niciun temei documentar. Din relatarea lui Isidoros Glabas, mitropolitul Thessalonikului, aflăm că la 15 februarie 1389 sinodul patriarhal i-a permis lui Antimos, care se însănătoșise, să revină în scaunul mitropolitan al Ungrovlahiei²³. Această informație ne permite concluzia că, deși gravă, boala lui Antimos a fost scurtă, perioadă în care scaunul mitropolitan al

¹⁷ Popescu 2010, p. 28.

¹⁸ Miklosich, Müller 1862, p. 56, nr. CCCLXI/IV; FHDR, IV, p. 224-225, nr. XLV, 26.

¹⁹ Miklosich, Müller 1862, p. 51, nr. CCCLXI/I; FHDR, IV, p. 222-223, nr. XLV, 26.

²⁰ Miklosich, Müller 1862, p. 73, 115, 127-129, 130, 133, 135, nr. CCCLXX, CCCII-CCCVI, CCCIX; FHDR, IV, p. 224-229, 318-319, nr. XLV, 27-33, nr. L, 2.

²¹ Popescu 2010, p. 30-31.

²² Ivan 2012, p. 268.

²³ FHDR, IV, p. 316-319, nr. L.

Ungrovlahiei nu a fost ocupat de niciun alt arhieru. Pe de altă parte, faptul că majoritatea actelor sinodale în care Antimos este menționat, fie imediat după mitropolitul Nicomediei, fie, când acesta lipsește, după cel al Cyzikului, au fost adoptate în sinoade desfășurate după 15 februarie 1389²⁴, permit concluzia că, odată cu revenirea în scaunul mitropolitan al Ungrovlahiei, lui Antimos i s-a reconfirmat și rangul onorific pe care-l avusese ca locțiitor al arhierului Nicomediei.

Penuria de informații nu ne permite să știm cât timp și-a păstrat Antimos rangul de onoare conferit de exercitarea locotenenței Nicomediei. După iulie 1389, el nu mai apare între arhierii participanți la sinoadele patriarhale. Probabil a revenit în țară, unde îl găsim menționat într-un act intern din 8 ianuarie 1392²⁵, și unde va fi rămas definitiv. Precizăm, însă, faptul că mitropolitul Ungrovlahiei nu a putut deține locotenența Nicomediei decât până în anul 1401, când aceasta a fost acordată mitropolitului Prusei (Brusei)²⁶. Acest lucru nu înseamnă însă, în mod obligatoriu, că el își va fi pierdut rangul de onoare deținut.

Mitropolit al Severinului și locțiitor al celui de Amaseia. Odată cu transferul lui Antimos la Argeș, prin 1381, în scaunul mitropolitan al Severinului a fost numit alt arhieru, care a fost investit și locțiitor al celui de Amaseia. Faptul e confirmat de o însemnare din manualul de diplomatică bizantină, *Ekthesis Néa*, redactat în 1386, care precizează că în timpul patriarhatului lui Nilos Kerameos (1380-1388) „*au fost creați și în Ungrovlahia doi mitropoliți, dintre care unul are locul celui de Nicomedia [...], iar celălalt se cheamă mitropolit al unei părți a Ungrovlahiei și deținând și locul celui de Amaseia*”²⁷. Informația se regăsește într-o formă aproape identică într-o *Notitia episcopatum* în care se precizează că „*în acele timpuri au fost făcuți și în Ungrovlahia doi mitropoliți, dintre care unul ține locul celui al Nicomediei și se numește exarh al întregii Ungarii și al Plaiurilor, iar celălalt se numește mitropolit al unei părți a Ungrovlahiei și locțiitor al celui de Amaseia*”²⁸.

Dacă în ceea ce-l privește pe primul dintre cei doi arhierii identificarea sa este clară și el nu este altul decât Antimos, în ceea ce-l privește pe al doilea, lucrurile nu stau deloc așa. Cine a fost acest mitropolit al Severinului nu știm. Cert este faptul, pe care l-am precizat cu alt prilej, că el nu a fost Athanasios, așa cum au susținut numeroși specialiști²⁹. La data respectivă, Athanasios era mitropolit de Perge și Attaleia și a fost investit mitropolit al Severinului la o dată cuprinsă între aprilie și iulie 1389, sub primul patriarhat al lui Antonios IV (1389-1390), dată la care scaunul mitropolitan al Amaseiei își avea propriul titular³⁰.

²⁴ Miklosich, Müller 1862, p. 115, 127-129, 130, 133, 135, nr. CCCII-CCCVI, CCCIX; FHDR, IV, p. 224-229, 318-319, nr. XLV, 28-33, nr. L, 2.

²⁵ DRH, B, I, p. 43, 45, nr. 17.

²⁶ Beck 2012, p. 428.

²⁷ Darrouzès 1969, p. 46-47; FHDR, IV, p. 312-313, nr. XLIX, 1.

²⁸ Parthey 1866, p. 137, not. 4; Darrouzès 1981, p. 418, not. 20.

²⁹ Mărculeț 2011, p. 13-20; Cf. Dobrescu 1906, p. 57; Cf. Marinescu 1924, p. 254; Cf. Iorga 1928, p. 49; Cf. Păcurariu 1991, p. 271; Cf. Vicovan 2002, p. 118; Popescu 2010, p. 36-37.

³⁰ Miklosich, Müller 1862, p. 135, nr. CCCIX; FHDR, IV, p. 228-229, 318-319, nr. XLV, 33, L, 2; Cf. V. Mărculeț 2011, p. 16-18.

Actele patriarhale ne oferă importanta informație conform căreia, în octombrie 1384, patriarhul ecumenic Nilos Kerameos confirma numirea episcopului Ioseph de Limnion ca administrator al scaunului mitropolitan al Amaseiei³¹. Prin această numire, episcopul Ioseph de Limnion devenea locțiitor al scaunului mitropolitan. Dacă el va fi fost și acel nenumit mitropolit al Severinului, menționat în *Ekthesis Néa* ca locțiitor al celui de Amaseia, nu putem afirma.

Pe baza constatărilor făcute, conchidem că noul arhieru al Severinului nu a putut deține calitatea de locțiitor al mitropolitului de Amaseia decât fie între 23 noiembrie 1381 și înainte de octombrie 1384, fie cândva în intervalul post octombrie 1384 și ante iulie 1389, dacă administrarea scaunului arhieresc al Amaseiei de către episcopul Ioseph de Limnion nu s-a prelungit în toată această a doua perioadă. Cu titlu de ipoteză, considerăm că nu este exclusă posibilitatea ca Ioseph de Limnion să fie una și aceeași persoană cu mitropolitul nenominalizat al Severinului. În acest caz, suntem în măsură să susținem că investirea lui în această funcție nu a putut avea loc decât după octombrie 1384 și a exercitat-o până înainte de iulie 1389, perioadă în care a avut și calitatea de locțiitor al arhierului Amaseiei.

În lucrarea sa de doctorat, Octavean-Radu Ivan conchidea că „*așadar, titlul de Amaseia, cândva acordat Mitropoliei de Argeș, a fost păstrat pentru Muntenia, oferindu-se noului mitropolit de Severin. De asemenea, nu avem temeieri serioase că Mitropoliei de Severin i s-ar fi retras această demnitate, ci va continua să existe atâta timp cât încă nu va fi făcută o unificare și centralizare a celor două mitropolii, pentru sporirea prestigiului mitropolitului din apropierea domnitorului*”³².

În prezent, nu avem nicio dovadă că ultimul arhieru cunoscut al Severinului, Athanasios, ar fi exercitat locotenența vreunui scaun oriental. Parcurgerea actelor patriarhale ne permite însă concluzia că Mitropolia Severinului și-a păstrat rangul obținut ca urmare a exercitării locotenenței Amaseiei de către arhierul său, cel puțin o perioadă, și în timpul păstoririi acestui mitropolit. Numai așa se explică, în opinia noastră, faptul că arhierul Severinului apare menționat în actele patriarhale imediat după cel al Amaseiei, în iulie 1389, după cel al Nicomediei, în ianuarie 1397³³.

Dacă mitropolitul Severinului își va fi păstrat rangul de onoare și după ianuarie 1397 sau îl va fi pierdut este dificil de afirmat. Informațiile transmise de actele patriarhale sunt cât se poate de contradictorii. Spre exemplu, între martie și mai 1397, arhierul Severinului apare menționat după cel de Patras cea Veche³⁴, eparhie care deținea locul al 32-lea în ierarhia bizantină³⁵. În sfârșit, în 1400 și 1401, el apare menționat după mitropolii Ancyrei, Neocaesareiei, Cyzikului sau

³¹ Miklosich, Müller 1862, p. 64-65, nr. CCCLXV.

³² Ivan 2012, p. 267, n. 914.

³³ Miklosich, Müller 1862, p. 135, nr. CCCCIX; FHDR, IV, p. 228-229, 228-229, nr. XLV, 33.

³⁴ Miklosich, Müller 1862, 276-277, 285, 287, 291, nr. DXIII, DXVII, DXVIII; FHDR, IV, p. 258-261, nr. XLV, 56-58.

³⁵ Parthey 1866, p. 134, not. 4; Darrouzès 1981, p. 417, not. 20.

Gangrei³⁶. În ierarhia Bisericii, respectivele mitropolii dețineau locurile al 4-lea, al 18-lea, al 5-lea și respectiv al 15-lea³⁷. Trebuie să precizăm, însă, că respectivele menționări ale arhierelui Severinului după mitropolii amintiți se face în absența altor arhierii la lucrările sinoadelor patriarhale.

O problemă controversată: locotenența Angyrei în secolul al XIV-lea. Într-un articol realizat la sfârșitul secolului al XIX-lea, arhimandritul Genadie Enaceanu afirmă că în anul 1381, odată cu numirea lui Antimos în scaunul mitropolitan de la Argeș, arhierii Ungrovlahiei au devenit și loțiitori ai mitropolitului de Caesarea Cappadociei³⁸. Teoria sa este însă infirmată de informațiile transmise de actele patriarhale, care, așa cum am văzut, după 1381 îl arată pe mitropolitul Ungrovlahiei ca fiind loțiitor al celui de Nicomedia. Pentru secolul al XIV-lea, deținerea de către mitropolii Ungrovlahiei a titlului onorific de loțiitori ai celui de Caesarea Cappadociei este exclusă.

Același autor susține în articolul menționat că după pierderea titlului de loțiitor al mitropolitului de Nicomedia, arhierul Ungrovlahiei, care ar trebui să fie același Antimos, a fost investit loțiitor al celui de Angyra (Ancyra)³⁹. Momentul când s-ar fi consumat această numire nu este însă datat de autorul amintit. Credem însă că teoria sa se bazează pe informațiile cuprinse în *Scrisoarea patriarhului Sophronios al Constantinopolului către mitropolitul Grigore II al Ungrovlahiei*, din 10 octombrie 1776, în care se precizează că arhierul muntean a fost loțiitor al celui de Angyra „din vechime” sau „de ani nepomeniți”, dar, ulterior decăzând acest scaun, patriarhul i-a acordat un rang mai înalt, numindu-l loțiitor al mitropolitului de Caesarea Cappadociei⁴⁰.

În istoriografia românească, teoria lui Genadie Enaceanu este acceptată de Nicolae Șerbănescu. Într-un studiu consacrat titulaturii mitropolilor Ungrovlahiei, publicat în 1959, fără a propune o datare a momentului, el conchide că după pierderea statutului de loțiitori ai mitropolitului de Nicomedia, „întâistătorii Bisericii ungrovlahie au fost vreme îndelungată loțiitori ai mitropolitului din Anghira. În acest timp ei au avut în titulatura lor adaosul: «ținând locul [celui] al Anghirei»”⁴¹. Un deceniu mai târziu, într-un studiu consacrat înființării Mitropoliei Severinului, el reia problema exercitării de către mitropolii Ungrovlahiei a locotenenței Angyrei și aduce ca argument conținutul *Glavei 391 din Îndreptarea Legii* din 1652 în care se precizează: „De-acia apoi se-au făcut la Ungrovlahia adică în Țara Muntenească doi mitropolii și însă unul ține locul al Anghirii și se chiamă exarh a toată Ungurimea și al Plaiului. Iară altul se chiamă mitropolit laturii Țării Muntenești, spre Severin, și locul fiind al Amasii”⁴². În sfârșit, discuția asupra acestui subiect este reluată de N. Șerbănescu împreună cu Nicolae Stoicescu

³⁶ Miklosich, Müller 1862, p. 488, 491, 504, 519, 541, nr. DCXLIII, DCXLIV, DCLII, DCLX, DCLXXII; FHDR, IV, p. 263-264, 268-268, 276-277, nr. XLV, 61, 62, 64, 65, 68.

³⁷ Parthey 1866, p. 132-133, not. 4; Darrouzès 1981, p. 416, not. 20.

³⁸ Enaceanu 1881, p. 141.

³⁹ Enaceanu 1881, p. 142.

⁴⁰ Craioveanu 1885, p. 242, nr. LXXVIII.

⁴¹ Șerbănescu 1959, p. 699.

⁴² *Îndreptarea Legii*, Glava 391.

în monografia dedicată lui Mircea cel Bătrân, publicată în anul 1987. Cu acest prilej, cei doi istorici conchid că lui Antinos „i s-a luat «locotenența onorifică» a Nicomediei și în schimb, către sfârșitul anului 1386, se pare, i s-a încredințat una și mai de cinste, cea a Anghirei”⁴³.

Prin investirea mitropoliților Ungrovlahiei ca locțiitori ai celor de Angyra, arhieriei Țării Românești au devenit beneficiarii unei însemnate ridicări onorifice în rang. Acest lucru a fost consecința faptului că Mitropolia Angyrei ocupa locul al 4-lea în ierarhia Bisericii bizantine⁴⁴.

Dacă numirea arhierilor Țării Românești ca locțiitori ai celor de Angyra este, se pare, un lucru cert, momentul în care s-a produs investirea lor este dificil de stabilit din cauza penuriei de informații. O investire a lor în această calitate în secolul al XIV-lea nu poate fi admisă, căci, așa cum remarca istoricul Emilian Popescu, ea nu este confirmată de nicio sursă credibilă cum sunt, spre exemplu, acele *Notitiae episcopatum*, care nu înregistrează niciuna o asemenea numire⁴⁵.

În opoziție cu teoria istoricilor care susțin numirea mitropoliților Ungrovlahiei ca locțiitori ai arhierilor Angyrei încă în secolul al XIV-lea, vine și o însemnare din *Notitia* publicată de Gustav Parthey cu nr. 4 și de Jean Darrouzès cu nr. 20, datată la sfârșitul secolului al XIV-lea și la începutul secolului al XV-lea, care înregistrează la poziția 16, pe „cel al Thessalonikului și al întregii Thessalii: acum însă ținând locul Angyreii”⁴⁶. Pe baza acestor informații, suntem în măsură să afirmăm că titlul onorific de locțiitori ai arhierilor Angyrei a fost primit de mitropolia Ungrovlahiei la o dată posterioară secolului al XIV-lea.

Semnificația și însemnătatea titlului. Analiza informațiilor referitoare la statutul de locțiitori ai arhierilor unor scaune orientale cu care au fost investiți mitropolia Ungrovlahiei – de Argeș și Severin – în secolul al XIV-lea arată că el a fost deținut de aceștia pentru perioade limitate de timp. Investirea primită le-a asigurat arhierilor Bisericii Țării Românești o ridicare onorifică în rang, ei ocupând în sinodul patriarhal locul arhierilor orientali ai căror locțiitori erau.

O constatare însemnată ce se desprinde din informațiile transmise de actele patriarhale este aceea că încetarea calității de *locum sedes* al unuia sau altuia din arhieriei nu a avut drept consecință coborârea din rangul de onoare obținut de arhieriei munteni în momentul investirii. Menționarea lor în actele patriarhale pe locul sau imediat după arhierul al cărui locțiitori au fost confirmă această realitate.

Eventuala pierdere de către arhieriei Ungrovlahiei a rangului de onoare dobândit prin investirea ca *locum sedes* al unuia sau altuia din mitropolia scaunelor orientale ar fi însemnat coborârea la rangul conferit de eparhia ai căror titulari erau, care fiind una din ultimele mitropolii înființate ocupa locul al 76-a în ierarhia bizantină⁴⁷. Avem însă motive să credem că acest lucru nu s-a întâmplat. Conservarea lui relevă însă importanța deținută de Biserica Țării Românești în cadrul Bisericii Bizantine.

⁴³ Șerbănescu, Stoicescu 1987, p. 125.

⁴⁴ Parthey 1866, p. 132, not. 4; Darrouzès 1981, p. 380, 388, 393, 406, 412, 416, not. 15-20.

⁴⁵ Popescu 2010, p. 40-41.

⁴⁶ Parthey 1866, p. 132, not. 4; Darrouzès 1981, p. 416, not. 20.

⁴⁷ Darrouzès 1981, p. 420, not. 21.

Considerații finale. În ultimele decenii ale secolului al XIV-lea, mitropoliții Ungrovlahiei – de la Argeș și de la Severin – au exercitat pentru anumite perioade de timp și calitatea de locțiitori ai unor scaune mitropolitane orientale vacante: între octombrie 1370 și post mai-ante iulie 1381, Antimos al Severinului a fost învestit și locțiitor al mitropolitului Melytene; între circa 1372 și 1379-1380, mitropolitul Hariton de la Argeș a fost și locțiitor al celui al Amaseiei; între ante iulie 1381 și post 24 august 1383-ante 16 octombrie 1385, mitropolitul Antimos de la Argeș a deținut și calitatea de locțiitor al mitropolitului Nicomediei; fie între 23 noiembrie 1381 și înainte de octombrie 1384, fie cândva în intervalul post octombrie 1384 și ante iulie 1389, mitropolitul Severinului, al cărui nume nu-l cunoaștem, a exercitat și funcția de locțiitor al celui de Amaseia.

În ceea ce privește calitatea de locțiitori ai mitropolitului de Angyra, exercitată de mitropoliții Ungrovlahiei în perioada secolului al XIV-lea este exclusă. Mitropoliții Țării Românești nu au putut deține statul de locțiitori ai arhierilor acestui scaun mitropolitan decât începând din secolul al XV-lea, momentul exact al investiției lor în această funcție neputând fi precizat cu exactitate din cauza penuriei de informații.

Calitatea de locțiitori ai arhierilor scaunelor mitropolitane orientale deținută în anumite intervale de timp de mitropoliții Ungrovlahiei a fost o funcție onorifică. Ea le-a asigurat însă deținătorilor ridicarea în rang și ocuparea în cadrul sinodului a locului deținut de aceștia. Semnificativ este faptul că, odată cu încetarea calității de locțiitori ai diferitelor scaune mitropolitane orientale, mitropoliții Ungrovlahiei nu și-au pierdut și rangul dobândit, ei continuând să ocupe în cadrul sinodului patriarhal locul respectivilor arhierii.

BIBLIOGRAFIE

Beck 2012	H.-G. Beck, <i>Istoria Bisericii Ortodoxe din Imperiul Bizantin</i> , București, 2012.
Craioveanu 1886	G. Craioveanu, <i>Mitropolia Ungrovlahiei. Condica Sfântă</i> , în <i>Biserica Ortodoxă Română</i> , IX, 1885, 4.
Darrouzès 1969	J. Darrouzès, <i>Ekthesis Néa. Manuel des pittakia du XIVe siècle</i> , în <i>Revue des Études Byzantines</i> , XXVII, 1969.
Darrouzès 1981	J. Darrouzès, <i>Notitiae episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae</i> , Paris, 1981.
DIR, B	<i>Documnte privind istoria României. Veacul XIII, XIV și XV</i> , B. <i>Țara Românească (1247-1500)</i> , București, 1953.
Dobrescu 1906	N. Dobrescu, <i>Înființarea mitropoliilor și a celor dintâi mănăstiri din țară</i> , București, 1906.
DRH, B, I	<i>Documenta Romaniae Historica</i> . B. <i>Țara Românească</i> , vol. I (1247-1500), București, 1966.
Enaceanu 1881	G. Enaceanu, <i>Metropolia Ungro-Vlahiei. Titualtura metropoliților</i> , în <i>Biserica Ortodoxă Română</i> , V, 1880-1881 (1881).
FHDR, IV	<i>Fontes Historiae Daco-Romanae (Izvoarele istoriei României)</i> , vol. IV, București, 1982.

- Iorga 1928 N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. I, București, 1928.
- Ivan 2012 O.-R., Ivan, *Conciliul de la Florența: Apusul și Răsăritul în căutarea deplinei unități religioase*, Teză de doctorat, București, 2012.
- Îndreptarea Legii *Îndreptarea Legei cu Dumnezeu care toată judecata arhierească și împărătească de toate vinele preoțești și mirenești – Pravila a Sfinților Apostoli, a cele 7 soboare și toate cele nemeastnice*, în I.M. Bujoreanu, *Collecțiune de Legiuirile României vechi și cele noi câte s-au promulgat de la 1 ianuarie 1875 și până la finele anului 1885*, vol. III, București, 1885 [*Îndreptarea Legii 1652*, ed. A. Rădulescu et alii, București, 1962].
- Marinescu 1924 C. Marinescu, *Înfăințarea Mitropoliilor în Țara Românească și în Moldova*, în *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*, s. III, t. II, 1924, p. 247-248.
- Mărculeț 2002 V. Mărculeț, *Relațiile Imperiului Bizantin și ale republicilor maritime italiene cu Țările Române până în secolul al XV-lea*, Sibiu, 2002.
- Mărculeț 2011 V. Mărculeț, *Un posibil mitropolit necunoscut al Severinului din deceniul 9 al secolului al XIV-lea*, în *Muzeul Național*, XXIII, 2011, p. 13-20.
- Miklosich, Müller 1860-1862 Fr. Miklosich, Ios. Müller, *Acta Patriarchatus Constantinopolitani MCCCXV-MCCCCII*, vol. I, Vindobonae, MDCCCLX-MDCCCLXII.
- Parthey 1866 *Notitiae episcopatum, în Hieroclis Synecdemus et Notitiae Graecae episcopatum accedunt Nili Doxapatrii Notitia Patriarchatum et Locorum nomina immutata, ex recognitione Gustavi Parthey*, Berolini, 1866.
- Păcurariu 1991 M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, 1991.
- Popescu 2010 Em. Popescu, *Titulatura și distincțiile onorifice acordate de Patriarhia Constantinopolului mitropoliților Țării Românești (secolele XIV-XVIII)*, București, 2010.
- Șerbănescu 1959 N. Șerbănescu, *Titulatura mitropoliților, jurisdicția, hotarele și reședințele mitropoliților Ungrovlahiei*, în *Biserica Ortodoxă Română*, LXXVII, 1959, p. 7-10.
- Șerbănescu, Stoicescu 1987 N. Șerbănescu, N. Stoicescu, *Mircea cel Mare (1386-1418). 600 de ani de la urcarea pe tronul Țării Românești*, București, 1987.
- Vicovan 2002 I. Vicovan, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Iași, 2002.